

Haydariyye, Anadolu'da XV. yüzyıldan sonra Şemsiler, Câmiler, Edhemiler ve Rum abdalları gibi kendilerine benzeyen diğer tasavvufi zümrelerle birlikte sosyal hayattan silinmiş, bazı gelenekleri Bektaşîliğin içinde devam etmiştir. Kutbüd-din Haydar, sonradan Türbet-i Haydariyye (Türbet-i Haydarî) adını alan Zâve'deki zâviyesinde uzun süre faaliyet gösterdiği halde genellikle vakitlerini seyahatle geçiren Haydarî dervişlerinin zâviye ve hankahları olmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vahidi, *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netice-i Cân* (nşr. Ahmet T. Karamustafa), Harvard 1933, s. 139-151; Kazvîni, *Âşâru'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 382-383; Hatib-i Fârsî, *Menâkıb-ı Cemâleddîn-i Sâvî* (nşr. Tahsin Yazıcı), Ankara 1972, s. XXVI; Müstevfî, *Nûzhetü'l-ku-lûb* (Strange), s. 154; Eflâkî, *Menâkıb-ı'l-ârifîn*, I, 215, 467; II, 773; İbn Battûta, *Seyahat-nâme*, I, 442; II, 12; Devletşah, *Tezkire*, s. 192; Hândmîr, *Habîbü's-siyer*, II, 332; Nûrullah et-Tüsterî, *Mecâlisü'l-mü'mînîn*, Tahran 1365, I, 80; II, 51; Ma'sûm Ali Şah, *Tarâîk*, II, 642; Zebîdî, *İşk*, vr. 52-54; M. Fuad Köprülü, *İlk Mutasavvıflar* (İstanbul 1919), İstanbul 1984, s. 351-352; a.mlf., *Anadolu'da İslâmiyet* (haz. Mehmet Kanar), İstanbul 1996, s. 50, 65, 77; Safâ, *Edebiyyât*, II, 861; Abdülhüseyn-i Zerrinkûb, *Cüstücu der Tasavvuf-ı İrân*, Tahran 1369 hs., s. 367-369; Muhsin Keyânî, *Târîh-i Hânkâh der İrân*, Tahran 1369, s. 265; Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Süfilik Kalenderlik*, Ankara 1992, s. 40, 113; DMF, II, 2059.

TAHSİN YAZICI

HAYDARİZÂDE İBRÂHİM EFENDİ

(bk. İBRÂHİM EFENDİ, *Haydarizâde*).

HAYDAROĞLU MEHMED

(ö. 1058/1648)

Celâlî reislerinden.

Bir kadıyı öldürdüğü için 1640'ta dağa çıkan ve daha sonra Eskişehir-İzmir arasında kervanları ve tüccarları soymaya başlayan eşkıya Kara Haydar'ın oğludur. Vezîriâzam Kemankeş Mustafa Paşa zamanında (1638-1644) üzerine asker gönderilen ve Uluborlu'da Velî Baba Tekkesi'nde öldürülen babasının intikamını almak için eşkıyalığa başladığı rivayet edilir (Evliya Çelebi, IV, 473). İntikam duygusunun yanı sıra 1647'de vezîriâzam olan Hezarpare Ahmed Paşa'dan birkaç defa sancak beyliği talebinde bulunmasına rağmen bu makamı elde edemeyişinin de eşkıyalığa başlamasında etkili olduğu söylenmektedir (Uluçay, XVII. *Asırda Saruhan*, s. 51).

Haydaroğlu Mehmed'in eşkıyalığa başlama tarihi 1647 olarak belirlenmekle birlikte daha önce İran'dan, Arap topraklarından ve İzmir'den Bursa ve İstanbul'a giden kervanları Ankara, Saruhan ve Hamîd-ili arasında yağmalama faaliyetlerinde bulunduğu tahmin edilmektedir. Eskişehir'in kuzeyinde bulunan Söğüt'dağı'nı kendisine merkez edinerek zamanının ünlü birçok eşkiasını yanında topladı. Bunların en önde geleni Katircioğlu idi. Kaynaklarda eşkıya veya Celâlî olarak zikredilen bu insanlar, zaman zaman devlet veya paşaların kapısında herhangi bir iş bulamayan "sarıca, sekban" yahut "levent" adlarıyla anılan silâhlı gruplarca da desteklenmişlerdir. Bir ara taraftarlarıyla birlikte devlet hizmetine girerek sancak beyi olmak isteyen Haydaroğlu, sadrazama önemli miktarda rüşvet göndermesine rağmen bu görevi elde edemedi. Bunun üzerine eşkıyalık faaliyetlerini artırdı ve Akşehir-İlgın arasında hac kervanına saldırdı. Bu bölgedeki bütün yolların kontrolünü elinde tuttu. Bölgedeki çiftçileri ve ileri gelenleri kendisine tâbi olmak zorunda bıraktı. Karaman Beylerbeyi İpşir Mustafa Paşa serasker tayin edildi ve Anadolu Beylerbeyi İbrâhim Paşa ile yardımlaşarak Haydaroğlu'nun isyanını bastırmakla görevlendirildi (1057/1647). Anadolu'da mevcut bütün askerî birlikler İpşir Paşa'nın kumandasına dahil edildi. Emrindeki kuvvetlerle Haydaroğlu'na karşı harekete geçen İpşir Paşa Söğüt'dağı'nda kuşatmasına rağmen onu ele geçiremedi (1058/1648). Bu sırada Sivas Valisi Varvar Ali Paşa ayaklanmış ve İpşir Paşa'nın bu ayaklanmayı bastırması istenmişti. Başarısızlığın bir diğer sebebi de İstanbul'da Sultan İbrâhim'in tahttan indirilmesiyle sonuçlanan bazı olayların yaşanmasıydı. IV. Mehmed devri başlarında Anadolu Beylerbeyi Ahmed Paşa Haydaroğlu üzerine gönderildi. Ahmed Paşa Afyonkarahisar yakınlarında yenildi (Şâban 1058 / Ağustos-Eylül 1648) ve Katircioğlu tarafından öldürüldü. Ahmed Paşa'nın safında yer alan güvensiz sarıca ve sekban bölükleri Haydaroğlu tarafına geçtiler. Haydaroğlu'nun gücü, prestiji hayli arttı ve bu durum merkezdeki yöneticileri endişeye sevketti. Ketenci Ömerpaşazâde Mehmed Paşa Anadolu beylerbeyiliğine tayin edildi ve sınırsız yetkilerle donatılarak Haydaroğlu meselesini halletmesi istendi. Bu göreve getirilişine dair 1 Ramazan 1058 (19 Eylül 1648) tarihli fermanla eşkıyanın yakalanmasının "aksâ-yı murâd-ı hümâyûn" olduğu ifade

edilmekte ve Bolu sancağı, Anadolu ve Karaman'ın bütün askerî güçlerinin emrine verildiği belirtilmektedir. Haydaroğlu, kendisine bir görev verilmesi şartıyla eşkıyalığı bırakmayı teklif ettiyse de bu teklif hükümet merkezi tarafından kabul edilmedi. Bunun üzerine Haydaroğlu Afyonkarahisar'ı yağmaladı ve Isparta'ya geçti. Burada bir süre oyalandı; bu arada Hamîd-ili sancağı mütesellimi Abaza Hasan Ağa'dan Haydaroğlu Mehmed'i yakalaması istendi. Hasan Ağa, Haydaroğlu'nun kuvvetlerini Isparta yakınlarında âni bir baskınla dağıttı, çıkan çatışmada Haydaroğlu ayağından yaralandı. Yaralı olduğu halde kaçmayı başardıysa da fazla uzaklaşamayarak yakın bir köye sığındı. Bu durumu haber alan Hasan Ağa köyü kuşatıp Haydaroğlu Mehmed'i teslim aldı. Haydaroğlu daha sonra İstanbul'a getirildi ve Parmakkapı'da idam edildi.

Bazı kaynaklarda sakalsız, sarı bıyıklı henüz çıkmış genç bir yiğit olarak tarif edilen Haydaroğlu'nun iyi at ve silâh kullandığı belirtilir (Naîmâ, IV, 375). Onun Anadolu'da yirmi sancaklık yerde yüz binlerce kişiyi rahatsız ettiği yazan Evliya Çelebi, İstanbul'da Üsküdar'da gördüğü Kara Haydaroğlu ile aralarında geçen konuşmayı etraflı şekilde hikâye eder (*Seyahatnâme*, II, 472-479).

Halk arasında ise Kara Haydaroğlu diğer eşkıya gibi halk kahramanı kabul edilmiş ve babasının intikamını almak için dağa çıkan bir kahraman olarak tanınmıştır. Kâtib Ali tarafından adına yazılan türkû bestelenmiş ve yaygın olarak söylenir olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 472-479; IV, 472-473; Naîmâ, *Târîh*, IV, 240, 249, 270, 347, 374-375; Uluçay, XVII. *Asırda Saruhan*, s. 50-54, ayrıca bk. vesika 120, 123, 124; a.mlf., "Üç Eşkıya Türküsü", *TM*, XIII (1958), s. 87-90; Halil İnalçık, "Haydar-oghlu", *EJ²* (ing.), III, 317-318.

HALİL İNALCIK

HAYDARPAŞA

İstanbul'un
Anadolu yakasında semt.

Kadıköy-Haydarpaşa koyunun kuzey tarafında, Kadıköy ile Üsküdar ilçelerinin arasında yer alır. Osmanlılar döneminde önce bir mesire yeri olarak tanınmış, XX. yüzyılın başlarından itibaren de Anadolu demiryolu şebekesinin başlangıcına ait tesislerin kurulduğu bir semt olarak